

R
E
P
L
I
Q
U
E

KULTUR

·

KRITIK

·

OPINION

·

LITTERATUR

·

ANMELDELSER

Replique, 1. årgang 2011

Redaktion: Rasmus Pedersen (ansvh.), Christian H. Skov.

Skriftet er sat med Book antiqua, Myriad pro

Udgives af forlaget Munch & Lorenzen

www.critique.ksaa.dk/replique

ISSN: 2245-0165

© Munch & Lorenzen

Den amoralske liberalisme

Anmeldelse: John Kekes' *Against Liberalism* er et utraditionelt forsøg på en logisk-filosofisk kritik af liberalismen i dens forskellige former.

Af Christian H. Skov

LIBERALISMENS INKONSISTENS

Logik er ikke nødvendigvis det første begreb, man ville hæfte på en politisk ideologi som konservatisme, og de fleste konservative ideologer henviser da også snarere til kultur, religion, erfaring eller *common sense*-argumentation end til et system, der kan begrundes rationelt. Alligevel findes der konservative filosoffer, som i deres kritik af andre ideologer tager udgangspunkt i et krav om logisk kohærens. Et sådant forsøg er den amerikanske filosof John Kekes' fremragende og tankevækkende bog *Against Liberalism* fra 1997.

Bogen er slet og ret et omfattende forsøg på over ca. 200 sider at påvise liberalismens logiske inkonsistens. Skal man sammenligne det med noget, man kender herhjemme må det være filosofen Kai Sørlander, hvis forfatterskab på det seneste netop er drejet i retning af ud fra logisk rationelle kriterier at formulere en politisk filosofi. Dette er senest kommet til udtryk i hans bog *Den politiske forpligtelse* fra 2010, men forsøget foregribes i den særdeles læsværdige artikel, "Er konservatismens rationel?" i *Årsskriftet Critique* 2009. I modsætning til Kai Sørlander begrænser Kekes sig dog i *Against Liberalism* til det negative: At vise liberalismens moralfilosofiske uantagelighed. Der er altså ikke tale om konstruktiv læsning, men dog alligevel en kritik af liberalismen, som jf. sine egne

krav til redelighed holder sig på et sagligt og særdeles velargumenteret plan – hvad man måske kan savne i konservative debatliteratur, som ofte står i fare for at forfalde til en overfladisk stråmandsargumentation.

Da bogen i sin kerne er ét langt argument er den bedste måde, jeg kan gengive den på, at opsummere denne argumentations hovedpunkter i nogenlunde kortfattet form. Det hele må naturligvis begynde med et forsøg på at definere, hvad liberalisme overhovedet er, da man berøvet en sådan forståelse aldrig ville kunne afgøre den logiske konsistens. Dette er som allerede nævnt en af bogens store styrker. Opgaven med at forstå liberalismen tages alvorligt, der gås planmæssigt frem og der henvises løbende til en bred kam af liberale politiske filosoffer, der spænder over figurer som John Locke og Robert Nozick til John Rawls og Jean-Jacques Rousseau. Det er bogens svaghed, at liberalismen findes i så mange facetter, at det ganske enkelt ikke lader sig gøre at opstille en nogenlunde kohærent definition, der kan indfange alt fra klassisk liberalisme til egalitær socialliberalisme. Hvad Kekes når frem til at definere som liberalisme ligger da også tættere på sidstnævnte end på 1980'ernes libertarianisme, men der er dog heller ikke tale om, at liberalismen som i gængs amerikansk sprogbrug sættes lig moderat socialisme. Det betyder på den ene side, at nogle af Kekes kritikpunkter må siges at have større relevans for visse former for liberalisme end andre, på den anden side, at man ikke skal tage fejl af, at Kekes hævder sin kritiks grundlæggende relevans for liberalismen som sådan også

når den i praktiske termer ligger konservatismen nær.

HVAD ER LIBERALISME?

Liberalismen er den dominerende ideologi i vesten siden renæssancen – bortset fra nogle få år, hvor marxistisk socialisme havde førertrøjen. Den er individualistisk og dens store tiltrækning består deri, at den er et stærkt opgør med det despoti, som indtil liberalismen gjorde sin entre også var en levende virkelighed i vesten. Den er bygget op omkring nogle grundlæggende værdier, som dels viser tilbage til en ideologisk kerne, dels viser hen til nogle konkrete politiske programmer.

Til disse grundlæggende værdier kan regnes følgende:

1) *Pluralisme*, der tilsiger, at der findes en mangfoldighed af forståelse af, hvori det gode liv består. Det betyder igen, at en politisk moralfilosofis opgave *ikke* er at beskæftige sig med *det gode*, men derimod med *det rette*; altså at sikre hvert enkelt individ muligheden for at skabe det liv, han finder godt.

2) *Frihed*, der tilsiger at individet har ret til at vælge sin forståelse af det gode liv uden ydre og indre tvang. Frihed er godt fordi det er den tilstand under hvilken individet er i stand til at vælge det gode liv.

3) *Rettighedstanken*, der tilsiger at individet har rettigheder eksempelvis til frihed og at disse rettigheder er ukrænkelige. Der er uenighed inden for liberalismen om der er tale om positive eller negative rettigheder, men der er enighed om, at rettighederne er et gode fordi de sikrer den tilstand un-

der hvilken individet er i stand til at vælge det gode liv.

4) *Retfærdighed*, der tilsiger at staten skal tilvejebringe alle de goder, der skal til for at leve det gode liv. Hvad der ligger heri er der jf. ovenstående naturligvis uenighed om, men Kekes hæfter sig særligt ved Rawls idé om distributiv retfærdighed; altså at staten skal omfordele goder mellem borgere.

Alle disse grundlæggende værdier peger ifølge Kekes hen på liberalismens egentlige kerne, nemlig begrebet autonomi, idet autonomi er hvad alle disse værdier intenderes at fostre og beskytte. Autonomi betyder selvbestemmelse og indebærer et utvungent valg, som individet har den kognitive kapacitet til at forstå udtrækningen og konsekvensen af. Er valget ikke utvungent er der ikke tale om autonomi, og er individet ude af stand til at forstå sin handling, kan den heller ikke kaldes autonom. Kekes forståelse af liberalismen er altså, at den først og sidst har som positivt mål at fremme autonomi.

ONDSKAB

Problemet hermed er, at liberalismen ikke har øje for ondskab. Ondskaben ødelægger nemlig per definition det gode liv, hvor den hersker. Det er et faktum, at der findes ondskab og at den er udbredt. Det er også et faktum at megen ondskab er moralsk ondskab, altså ondskab, der skyldes menneskelig agens. Ifølge Kekes har liberalismen svært ved at håndtere denne iboende ondskab. For idet ondskaben umuliggør det gode liv må liberalismen ikke alene have som positivt formål at fremme autonomi, men også at begrænse ondskab. Argumentet er nu, at der består

en uforligelig uoverensstemmelse mellem liberalismens positive mål, at fremme autonomi, og dens negative mål, at begrænse ondskab.

Kekes' filosofiske argument er som følger: Den menneskeskabte ondskab må enten skyldes autonome eller ikke-autonome handlinger. Hvis ondskab skyldes autonome handlinger så ville den øgede autonomi, liberalismen prædiker jo også betyde mere ondskab, og ethvert forsøg på at begrænse denne ondskab, der udspringer af autonomien, være en begrænsning af selvsamme autonomi. Men hvis nu ondskab ikke først og fremmest skyldes autonome handlinger, så må det skyldes ikke-autonome handlinger, altså handlinger der er affødt af tvang, eller hvor aktørerne ikke forstår handlingen. Dette ville jo betyde, at politiske programmer, der fremmer autonomi også begrænser det ikke-autonome og derfor ondskaben. Imidlertid består ifølge Kekes stadig et problem, for nu må liberalismen stadig godtgøre, at øget autonomi ikke skabe mere ondskab?

Kekes anfører således, at ethvert menneske har dyder såvel som laster og fjerner man skrankerne for autonomien, sættes ikke kun dyderne fri men også lasterne. Det forhold, at der findes udbredt ondskab, som skyldes menneskelig handling – det være sig autonom eller ej – vidner om, at menneskelig handling motiveres af laster såvel som af dyder.

Liberalismen kan altså ikke forklare hvorfor der findes ondskab og hvorfor øget autonomi giver mindre ondskab. Et svar er som ovenfor anført, at ondskab skyldes ikke-autonomi – her tænkes særlig på den del af autonomien, som indebærer evnen

til at forstå sin handling. Ondskab skyldes ifølge denne forklaring ikke moralske monstre; folk der véd, hvad det rigtige er, men gør det stik modsatte. Ondskab skyldes moralsk idioti og uoplysthed; folk, der tror de ved hvad det rigtige er og handler ud fra den fejlagtige forståelse. Hvis altså folk kan oplyses, bliver de autonome og derfor bedre, lyder den liberale modargument.

DEN LIBERALE TROSBEKENDELSE

Problemet med denne indsigelse er, at den henviser til en opfattelse af autonomi som værende i sig selv inkompatibel med ondskab, men der er ingen nødvendig sammenhæng mellem det at være fri til at handle og forstå sine handlinger korrekt på den ene side og vælge det gode på den anden. Det autonome individ kan også vælge at gøre ondt og forstå det som ondt og blot acceptere sin egen ondskab, han kan vælge at omfavne sine laster frem for sine dyder.

Det eneste der kan anføres herimod er en antropologisk antagelse om, at mennesket grundlæggende er godt og at dets lejlighedsvis ondskab skyldes noget udefrakommende. Dette er eksempelvis eksplicit hos Rousseau og denne antagelse identificerer Kekes som den liberale tro:

”The view of human nature at the core of the liberal faith is thus that human beings are by their nature free, equal, and morally good. They act autonomously when they express their nature, and when they act contrary to their nature, it must be because they are subject to non-autonomous influences”

Liberalismens problem bliver altså med dette, at der er tale om en retræte til en

ufalsificerbar påstand, som ikke engang kan forklare, hvordan ondskaben så er kommet ind i de eksterne indflydelser, der kan forlede det ellers gode menneske til at handle ondt, og som også ser bort fra det faktum, at ondskab er udbredt og at folk konkret motiveres af laster såvel som dyder. Altså kan det ikke godtgøres, at ondskaben mindskes hvis skrankerne for lasterne forsvinder, idet autonomien øges – og dette gælder uanset om ondskab skyldes autonomi eller ikke autonomi. Altså er der uoverensstemmelse mellem liberalismen positive mål at øge autonomi og liberalismen negative mål at begrænse ondskab.

ANDRE ARGUMENTATIONSKÆDER

Dette er bogens bærende argumentationsrække i nogenlunde forsimplet form, men til denne knyttes andre. Den vægtigste af disse behandler liberalismens tendens til i lyset af sin manglende evne til at opnå intern konsistens at afspore debatten, så det ikke kommer til at handle om ondskab som sådan, men om ansvaret for en given handling. Liberalismen får altså vendt sin egen svaghed til et angreb mod samfundet, idet det hævdes, at ansvaret for ondskaben ikke er det enkelte menneskes – fordi ondskaben kommer af ikke autonome handlinger og fordi ansvar knytter sig til autonomibegrebet – men derimod samfundets. Dette er imidlertid en afsporing af debatten, fastholder Kekes. For en moralfilosofi må handle først og fremmest om at begrænse det onde og fremme det gode – hvad liberalismen også implicit anerkender, da dens bevæggrund for at beskæftige sig med samfundets medansvar netop er dens ønske om at begrænse ondskaben.

Imidlertid afslører afsporingen blot liberalismen som en fejlslagen moralfilosofi, fordi dens domæne først og fremmest er autonome handlinger, mens den hævder det ikke-autonome som et domæne hinsides moralen. Hvad der gøres af ikke-autonome er hverken godt eller ondt, det har bare fundet sted. Liberalismen er altså i forhold til sit – qua sin egenskab af politisk moralfilosofi – egentlige genstandsfelt, begrænsningen af ondskaben, dybest set amoralsk og indifferent, fordi ondskab udspringer af en ifølge liberalismen amoralsk sfære. Men som Kekes siger:

”the task of political morality is to provide and protect the possibilities and limits that the people of a society need to make good lives for themselves”

og sådanne grænser udspringer både af autonome og ikke-autonome handlinger, hvorfor en gyldig moralfilosofi må beskæftige sig med begge sfærer.

DYDSETISK KONSERVATISME

I nogle af de følgende kapitler bevæger Kekes sig fra det abstrakte til det konkrete og forsøger at vise den praktiske umulighed ved liberalismens idé om lighed og distributiv retfærdighed. Disse forsøg er generelt mindre velargumenterede og bygger i mindre grad på rent logiske argumenter end de første afsnit, men derimod på nogle ret omfattende antagelser om, hvordan verden er skruet sammen. Disse vil jeg ikke her beskæftige mig yderligere med.

Langt mere interessant er det at bevæge sig et skridt tilbage og spørge til, hvorledes Kekes' kritik af liberalismen kan forstås og hvordan den skriver sig ind i en

brede konservativ debat om forholdet mellem liberalisme og konservatisme. For at komme dette nærmere må imidlertid først et andet spørgsmål stilles: I hvilken udstrækning er Kekes' kritik relevant for liberalismen som sådan?

Kekes bruger en del krudt på at angribe sådanne idéer som distributiv retfærdighed, egalitarisme og ideen om at staten skal tilvejebringe de nødvendige forudsætninger for det gode liv. Men denne del af kritikken har jo kun relevans i forhold til forskellige udgaver af socialliberalismen, mens den slet ikke synes at ramme en mere klassisk liberalisme. Eksempelvis har den førnævnte Robert Nozick jo med megen fyndighed kritiseret de selvsamme idéer om distributiv retfærdighed og egalitarisme, som Kekes tilskriver liberalismen som sådan. På den baggrund vil klassisk liberale måske reagere på kritikken ved at feje den af banen som ikke gyldig i forhold til klassisk liberalisme, neoliberalisme eller såkaldt libertarianisme.

Men på et dybere plan har kritikken relevans også for klassisk liberalisme, for så vidt kritikken går på liberalismens grundlæggende antagelser. Også klassisk liberalisme ønsker jo autonomien styrket og tror, at dette vil betyde, at folk selv kan skabe det gode liv. Også klassisk liberalisme står over for problemet med at bortforklare ondskaben, og forklare, hvorfor deres politiske filosofi ikke formår at behandle ondskabens problem.

Derfor består der en væsentlig forskel mellem Kekes' kritik af liberalismen som sådan og den klassisk liberale kritik af socialliberalismen. Grundlæggende viser Kekes' kritik for mig at se tilbage til ét punkt,

nemlig liberalismens påstand om at en politisk moralfilosofi ikke skal kære sig om substantielt at sige noget om det gode liv, men blot begrænse sig til at sige noget om de rette politiske betingelser for den autonomi, der i sig selv vil føre til det gode liv.

Det er dette skel mellem det gode og det rette, der kommer til udtryk i liberalismens pluralisme, som Kekes vender sig imod, og dette viser hen til, at hans kritik, selvom dens konstruktive implikationer kun antydes, grundlæggende er en såkaldt dydsetisk kritik af enhver sådan moralfilosofi, der ikke vover at give sig i kast med det gode livs fundering i nogle substantielle dyder såsom høflighed, gavmildhed, arbejdsomhed og så videre. Dermed ligger Kekes' bog i den forstand i forlængelse af venstre- og højrekommunitaristernes kritik af liberalismen, eller af den kritik som er blevet fremført af Alasdair MacIntyre i hans klassiske *After Virtue*.

Dydsetikken er ikke nødvendigvis konservativ, men dens afvisning af pligtetikken og utilitarismens noget abstrakte forestillinger om det gode, går godt i spænd med en traditionel konservativ kritik af spekulationen. For generelt vender dydsetikken blikket væk fra det abstrakte og spørger til de konkrete forudsætninger for det gode liv, og vil i modsætning til den traditionelle moderne etik med større selvfølgelighed kunne henvise til det bestående. Dette må naturligvis særligt gøre sig gældende i en tid, der som vores er karakteriseret ved at være en eftertid, det vil sige en tid, som ligger efter det skælv, som i 1960'erne og 70'erne betød en underkendelse netop af de traditionelle dyder til

fordel for en mere absolut funderet moral, hvis paradoksale konsekvens har været en radikal relativisering af de gældende konventioner, sædeligheden og dyderne.

Kekes, John: *Against Liberalism*, Cornell University Press, London 1997.